

demonizacije prošlosti i euforične najave kraja istorije u liberalizmu. Ova knjiga zalaže se za oprez ove vrste.

Njen predmet su pre svega promene istorijske slike nakon 1989, a koje su se najjasnije ispoljile u glavnim idejnim sukobima s kraja 20. veka. Idejni sukobi su neravnomerno, ali neizbežno zahvatili ne samo sve bivše evropske socijalističke režime već i one u Zapadnoj Evropi koji su osetili potres nakon nestanka hladnog rata. Premda su promene u osnovi neizvesne i dvosmislene, kao što je i naslov ove knjige, njihov pravac ovde se pokušava donekle rekonstruisati na osnovu izmenjenog viđenja prošlosti. Složene i haotične promene posle 1989. ne mogu se proučavati teorijom u čijem je središtu idealnotipski pojam. Pojam iz naslova ove knjige višeslojan je. U kritičko prosvetiteljskom smislu prevladavanje prošlosti označava proces oslobađanja od prošlosti kao ideologije i mitologije, otvoreno suočavanje sa onim što se uistinu zbilo, bez potiskivanja i manipulacije i spremnost društva da se pita o stramputicama istorije, krivici i odgovornosti, bez ako ili ali. Međutim, isti proces ima i konzervativnu stranu. Na kritičko suočavanje utiču mnogi interesi, pa se ovo daleko češće odvija na ideologizovan način po obrascu iskrivljene svesti. Akteri nisu uvek svesni iskrivljenosti vlastite svesti. Ovde je središnje pitanje koji su konkretni interesi i praktični podsticaji prerade istorije i kakve sukobe ova prerada izaziva. Koliko je početni teorijski obuhvat procesa složen, vidi se već po tome što je pojam u osnovi dvosmislen. Ali, dvosmislenost nije jedina teškoća s kojom se mora računati u daljem razmatranju. Ništa manje teškoća nije izazivao ni provizorni pokušaj poređenja različitih idejnih tradicija i stereotipa koji su se iskazivali kod raznih uže državnih prevladavanja prošlosti. Sa sociološkosaznajnog stanovišta svako prevladavanje prošlosti donekle nužno uključuje i njenu preradu koja zasluhuje složen ideološkokritički osvrt. Treba odgovoriti na pitanje koji interesi leže u pojedinim oblicima prevladavanja prošlosti i u kojoj meri su ih svesni sami akteri? Rasprave o prošlosti mogu menjati kolektivni identitet, ustanove i politiku. Odavno je uočen značaj istorije za politiku, pa je usavršavano ne samo traganje za istorijom nego i način iskrivljavanja istorije. Prošlost je sadržaj koji, kada se propusti kroz psihološke i organizacione mehanizme, utiče na ponašanje. Otuda je borba oko viđenja prošlosti u stvari borba oko sadašnjice. Tok, sadržaj i oblike ovog procesa, kao i mehanizme za stvaranje identiteta i stabilizaciju regulativnih funkcija, treba proučavati u što je moguće širem uporednom okviru. Prerada istorije iziskuje nove subjekte identifikacije i nove javne neprijatelje, pa treba porediti nove dželate i žrtve kod prerađene prošlosti u različitim sredinama. Samo na taj način može se uočiti središte i periferijska popularizacija ovog procesa. Verovatno su najveće podudarnosti prisutne kod politizacije prevladavanja prošlosti. Naime, svuda je tumačenje prošlosti okvir pravdanja tekuće politike i sredstvo rasterećenja grupa koje imaju monopol nad tumačenjem istorije. Bliže istraživanje moglo bi da pokaže koji su slojevi tumačenja i koji sadržaji najpodložniji političko manipulativnom korišćenju savremene istorije (istorije partija, biografije vođa, nacionalni stereotipi i sl.). Javno izneti sadržaji moraju se uvek povezivati sa njihovim odjekom, tj. mobilizacijskim potencijalom koji opet zavisi od osećajnog potencijala i uspešnog saobražavanja propagande konkretnim predrasudama i stereotipima sredine. Uspešno prikazivanje sebe ili vlastite grupe kao žrtve obezbeđuje legitimnost u preradi prošlosti. Što su kriza i ugroženost akutniji to raste nekritičnost prema procesu pretvaranja "žrtve u dželata", a prihvatanje novog oslobodioca, koga legitimše status pređašnje žrtve (zatvorenika, prognanika ili disidenta), samorazumljivo je ne samo kod javnog mnjenja, nego nažalost i u nauci. Što je dublja kriza, veće su šanse prihvatanja radikalne prerade prošlosti, dok stabilnije stanje umanjuje